

VỀ THỂ LOẠI SỬ CA NÔM THẾ KỶ XVII - XVIII

Trần Thị Hường

Khoa Tiếng Việt

Đại học KH Xã hội & Nhân văn - ĐHQG Hà Nội

1. Nhận xét chung

Trong số các tác phẩm văn học viết bằng chữ Nôm còn lại hiện nay, bên cạnh các truyện Nôm viết về đề tài tình yêu, giải phóng tình cảm như: *Phạm Tải Ngọc Hoa*, *Tổng Trân Cúc Hoa*, *Phượng Hoa*, *Lý Công*, *Hoàng Trừu*, *Truyện Kiều*, *Sơ Kính Tân Trang*, v.v... còn có những tác phẩm viết về đề tài lịch sử gọi là *diễn ca lịch sử* hay *sử ca Nôm*. Đó là *Việt Sử diễn âm*, *Thiên Nam minh giám*, *Thiên Nam ngữ lục*, *Đại Nam quốc sử diễn ca* v.v...

Thiên Nam ngữ lục và *Thiên Nam minh giám* là hai tác phẩm sử ca Nôm đầu tiên, đồng thời cũng là hai tác phẩm lớn nhất của thể loại sử ca. Hơn nữa, hai tác phẩm này sử dụng hai thể thơ lục bát và song thất lục bát vào loại sớm nhất, rất đặc trưng tinh thần văn hóa dân tộc.

Thiên Nam ngữ lục chép sử nước ta từ thời Hồng Bàng đến lúc đời Hậu Trần. Nội dung tác phẩm có nhiều sự kiện hoang đường, chen lẫn với những sự kiện có thật, có sự kết hợp giữa truyền thống dân gian và chính sử thời phong kiến. Đó là một sử ca trường thiên dài 8136 câu thơ lục bát, kèm 31 bài thơ chữ Hán, 2 bài thơ Nôm Đường luật xuất hiện vào nửa đầu thế kỷ XVII, đời Trịnh Tạc.

Thiên Nam minh giám kể truyện lịch sử các triều đại một cách tóm lược, súc tích bằng thể thơ song thất lục bát, vừa trữ tình, vừa hoành tráng.

Đại Nam quốc sử diễn ca chép sử đời Hồng Bàng đến hết đời Hậu Lê theo thể lục bát một cách gọn gàng, đủ các việc chính với lời văn hùng hồn, thống thiết.

Từ trước đến nay, đã có một số học giả tiến hành nghiên cứu *sử ca nôm* trên cả bình diện chung cho thể loại lẫn riêng cho từng tác phẩm cụ thể và đã đạt được những thành tựu đáng kể.

Trong bài viết này, chúng tôi tìm hiểu sự hình thành, tính chất và giá trị thể loại của sử ca nôm.

2. Về sự hình thành

Sử ca Nôm thời trung đại vốn có nguồn gốc từ các truyện tích lịch sử chữ Hán và chữ Nôm. Nhận xét này cũng đồng thời thừa nhận rằng sử ca Nôm có quan hệ mật thiết với truyền thuyết và các truyện dân gian lưu truyền trong nhân dân.

Sử ca Nôm kể truyện lịch sử qua các triều đại, với ý nghĩa ấy nó phải là những tác phẩm lịch sử. Nhưng do các tác giả sử ca đã mỹ hóa lịch sử nước nhà bằng thi ca dân tộc, thông qua việc xây dựng các hình tượng văn học có đời sống

riêng, có quá trình vận động tâm lý (truyện kể về Phù Đổng Thiên Vương, truyện Hai Bà Trưng, truyện Đinh Bộ Lĩnh, truyện Trần Quốc Tuấn trong *Thiên Nam ngữ lục*) cho nên sử ca Nôm trước hết là những tác phẩm văn học với những chức năng nhận thức giáo dục và thẩm mỹ.

Với tư cách là một thể loại văn học, sử ca Nôm đã được định hình từ giữa thế kỷ XVI với *Việt sử diễn âm*, thế kỷ XVII với *Thiên Nam minh giám*, *Thiên Nam ngữ lục*, thế kỷ XVIII với *Đại Nam Quốc sử diễn ca*... các tập sử ca Nôm trên đây thường sử dụng thể thơ lục bát, cá biệt cũng có sử dụng song thất lục bát. Cả hai đều là những thể thơ ca có nguồn gốc dân gian, được nhiều thế hệ tác giả rèn giũa, nâng cao trong các thế kỷ XVI - XIX để trở thành những thể thơ dân tộc, làm nền cho các thể loại lớn của văn học dân tộc: Truyện Nôm, khúc ngâm, hát nói... và tất nhiên cả sử ca Nôm. Như vậy sử ca Nôm đã hình thành và khá phát triển từ thế kỷ XVI với các điệu thơ ca dân tộc phổ cập: lục bát, song thất lục bát, đặc biệt là lục bát, phù hợp với lối văn tự sự nghệ thuật.

3. Về tính chất thể loại

Với phương thức tự sự nghệ thuật, lối miêu tả tỉ mỉ, cận kề, đắm thắm về các nhân vật lịch sử, sử ca Nôm trước hết là những tác phẩm văn học.

Hiện thực lịch sử nước Đại Việt được phản ánh, được miêu tả trong sử ca không giống như trong các tác phẩm sử chính thống viết bằng chữ Hán. *Đại Việt sử ký toàn thư* trong khi kể chuyện chỉ cung cấp cho người đọc những sự kiện lịch sử khô khan. Sử gia Ngô Sĩ Liên không bình luận, không khen chê, không có ý thức xây dựng những nhân vật văn học có bề dày, có cá tính như các tác giả sử ca Nôm.

Hiện thực trong sử ca đã được khúc xạ ít nhiều qua lối tư duy nghệ thuật của chính tác giả đã trở nên chân thật, sinh động và có tính nghệ thuật. Tác giả *Thiên Nam ngữ lục*, trong nhiều đoạn, nhiều truyện không phải chỉ thuần túy chép sử mà đã chú ý gia công, xây dựng thành những tiểu truyện có kết cấu hoàn chỉnh. Các nhân vật anh hùng như Phù Đổng Thiên Vương, Hai Bà Trưng, Trần Quốc Tuấn v.v... Vì vậy đã có được những nét đặc trưng của một hình tượng văn học. *Thiên Nam minh giám* do đặc điểm riêng của song thất lục bát, không xây dựng được những câu chuyện có đầu có cuối như *Thiên Nam ngữ lục*, nhưng với sở trường thể hiện tâm trạng, thể hiện khát vọng, *Thiên Nam minh giám* được coi là một tác phẩm vinh sử trường thiên. Đây chính là sự khác biệt quan trọng giữa sử ca Nôm với sử ca chính thống của các sử gia phong kiến.

4. Về giá trị thể loại

Sử ca Nôm đã tái hiện trung thực lịch sử dựng nước và giữ nước đầy cam go của dân tộc ta từ thời Hồng Bàng đến thời Lê Trịnh theo chiều dài của sử biên niên. Việt Nam là một trong những nước trên thế giới có lịch sử phong phú, đa dạng và phức tạp. Bằng sự kết hợp có chừng mực, có chọn lọc nguồn tư liệu dã sử,

truyền thuyết dân gian, thân tích với nguồn tư liệu chính thống, các tác giả sử ca đã làm cho lịch sử đấu tranh chống kẻ thù xâm lược của dân tộc ở những thế kỷ trước sống dậy mãnh liệt trên tinh thần nhân dân và tính dân tộc sâu sắc.

Cảm hứng chủ đạo, xuyên suốt trong các tác phẩm sử ca Nôm là *cảm hứng yêu nước và tự hào dân tộc* được thể hiện ở những nội dung cụ thể như: cảm hứng hào hùng về một đất nước tươi đẹp, có cương vực, bờ cõi riêng, có nền văn hiến lâu đời, có chính quyền tự chủ .v.v... Một đất nước mà trong gian lao, khổ cực đã sinh ra hàng trăm, hàng ngàn con người tài ba, dũng cảm tận trung tận hiếu vì sự tồn vong của non sông xã tắc.

Các tác giả sử ca đã kể, đã miêu tả những sự kiện lịch sử, những nhân vật lịch sử bằng một hình thức nghệ thuật dân tộc phổ cập, hấp dẫn trên cơ sở thoả mãn nhu cầu thẩm mỹ của quần chúng, với một thực tế lịch sử gian lao, anh dũng, xán lạn, quang vinh. Cái hay, cái đẹp trong sử ca Nôm đậm đà bản sắc dân tộc Đại Việt.

Cảm hứng anh hùng, cảm xúc dạt dào của tác giả dồn vào ngọn bút làm cho quá khứ được tái hiện trở lại hết sức sống động. Với lối miêu tả chân thực, cộng với trí tưởng tượng phong phú, bay bổng của lối tư duy dân gian, các tác giả sử ca Nôm đã xây dựng các anh hùng dân tộc tiêu biểu như những nhân vật văn học mà cuộc đời và sự nghiệp đánh giặc cứu nước của họ là sự pha trộn rất tự nhiên giữa cái vui với cái buồn, cái bi với cái hài, cái cao thượng với cái thấp hèn.

Tóm lại sử ca Nôm là một thể loại giàu cảm hứng anh hùng, cảm hứng nhân văn, đậm đà bản sắc dân tộc. Giá trị giáo huấn của thể loại sử ca ngoài việc nâng cao tinh thần, tình cảm yêu nước, thương nòi, tự hào về lịch sử còn góp phần giúp cho con người hoàn thiện nhân cách của mình. Đọc sử ca, xúc động và cảm kích trước những tấm gương anh hùng, trung nghĩa, thủy chung, mỗi người chúng ta sẽ cố gắng sống tốt hơn, xứng đáng hơn với quá khứ hào hùng của dân tộc.

TAI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Lê Ngô Cát, Phạm Đình Thái. *Đại Nam quốc sử diễn ca*. NXB Văn hóa, H 1996.
- [2] Cao Huy Đình. *Tim hiểu tiến trình văn học dân gian Việt Nam*. NXB Khoa học Xã hội, H 1974.
- [3] Ngọc Hồi, Nhất Tâm chú giải. *Đại Nam quốc sử diễn ca*. NXB Sông Mới, 1950.
- [4] Nguyễn Thạch Giang. *Thiên Nam minh giám*. NXB Thuận Hóa, 1994.
- [5] Dương Quảng Hàm. *Việt Nam văn học sử yếu*. NXB Đồng Tháp, 1993.
- [6] Kiều Thu Hoạch. *Truyện Nôm - Nguồn gốc và bản chất thể loại*. NXB Khoa học Xã hội, 1992
- [7] Đinh Gia Khánh, Bùi Duy Tân. *Văn học cổ Việt Nam (Tập II - Thế kỷ XV - XVIII)*. NXB Giáo dục, Hà Nội 1964.

- [8] Đinh Gia Khánh, Chu Xuân Diên. *Lịch sử văn học Việt Nam - Văn học dân gian (tập I)*. NXB Đại học và Trung học Chuyên nghiệp, Hà Nội 1972.
- [9] Lê Chí Viễn, Phan Côn, Đặng Thanh Lê, Phạm Văn Luận, Lê Hoài Nam. *Lịch sử văn học Việt Nam (Tập III)*. NXB Giáo dục, Hà Nội 1978.
- [10] Bùi Văn Nguyên. *Văn học Việt Nam từ thế kỷ X đến giữa thế kỷ XVIII*. NXB Giáo dục, Hà Nội 1989
- [11] Hoàng Thị Ngọc (phiên âm, chú giải, giới thiệu). *Thiên Nam minh giám (gương sáng trời Nam)*. NXB Văn học, Hà Nội 1994.
- [12] Nguyễn Lương Ngọc, Đinh Gia Khánh (chú giải và giới thiệu). *Thiên Nam ngữ lục, Diển ca lịch sử*. NXB Văn học, Hà Nội 1958.
- [13] Nguyễn Tá Nhí (sưu tầm, giới thiệu). *Việt sử diển âm*. NXB Văn hóa Thông tin, Hà Nội 1997

VNU. JOURNAL OF SCIENCE, SOC., SCI., t.XV, N^o5, 1999

ABOUT THE NOM HISTORICAL POEMS XVII - XVIII CENTURY

Tran Thi Huong

*Faculty of Vietnamese Language and Culture for Foreigners
College of Social Sciences & Humanities - VNU*

In remaining works written by the Nom language, beside types of love and emotion liberation stories, there is still one poem genre about historical topics called The Nom historical poems such as *Viet su dien am*, *Thien Nam minh giam*, *Thien Nam ngu luc*, *Dai Nam quoc su dien ca*, etc.

In this article, by study two oldest and biggest works *Thien Nam minh giam* and *Thien Nam ngu luc*, we draw out some common comment on:

- The forming of the Nom historical poems
- The genre characters of the Nom historical poems
- The rich reflecting Value of the Nom historical poems.